

Možnost 137

© Sh 2019

Jak jinak

Jaro 2019

obsah (Sh):

Část 1

Avízo na chystanou knihu Josef Štogr Jinoch 5

Chvála excentriků 17

Část 2

Avízo na knihu Viděné, zobrazené a Obrazy 21

Část 1
Avízo na chystanou knihu Josef Štogr Jinoch

„Boudo budko, kdo je v tobě navíc?“
„Ty tukane. Já tu nejsem navíc, jen tu přebývám!“

Bydlím tu já, jinoch, přebývám tu, kde jinde bych měl přebývat.“

Mám ambice Jinocha, přemýšlím o Prozřetelnosti.
Jak porozumět celku dění tak, aby v něm mělo smysl vnímat každý jednotlivý příběh?
Jak ukázat smysl v individuálním rozvrhu – jak smířit to, co mne přesahuje, s tím,
co je „mým projektem“?
Je to jinošské téma – prozřetelnost s těžištěm v individuálním poslání.

Vím, co obnáší být jinochem, protože jinochem jsem. Neptám se, jak jsem se jinochem stal, protože ve zpětném pohledu vidím, že jsem se jako jinoch našel.

Co to obnáší být jinochem? Je to zvláštní slovo, obnášet, obnos – co to obnáší? Vědět to znamená povědomí o tom, co je s tím vše spojeno, co se od toho nedá oddělit. Jsem jinochem a být jinochem je spojeno se spoustou jinakosti a nesamozřejmosti. Co to obnáší? Zní to jako otázka „Co to stojí?“ Co uvidím, když se sečte vše, co k tomu patří? Divně ekonomické otázky jinochovy.

Žiji a od počátku jsem žil životem jinocha a vše z jinošství, co dnes vidím a čemu rozumím, je nedílně spojeno s tím, kým jsem. Jsem Josefem Jinochem: Josefem, který byl už od počátku jiný a lišil se od svých bratrů, jsem Josefem, který byl svržen do jámy, prodán, zotročen, který víc musel než mohl a který si především musel nalézat cestu k druhým, a cestu ke světu.

S jakousi předtuchou jinošství jsem rozum bral a ptal jsem se: proč je svět jiný, než by měl být? A proč jsou ostatní tak jiní? Neboť vlastní jinakost se jeví jako samozřejmost a je dobré, když to tak zůstane.

Nalezl jsem se jako jinoch a viděl jsem, jak jsou jiní jiní, a zdálo, že jde o cosi samozřejmého – jako by bylo samo sebou, že je každý jiný. Ale postupem doby jsem zjišťoval, že to, co se u druhých ukazovalo jako jinošská jinost, je něco jiného, je to jen odlišnost. Kdo se jen odlišuje, je ve svém základu stejný, stejný. Odlišnost je odvozená, vzniká až tam, kde až potom odlišujeme jedno od druhého nikoli proto, abychom to poznali (věděli, čím to je), ale abychom to nespletli, nezaměnili. Já jsem se neodlišil, já jsem se našel. A mnohé vidím, jako by byli jen odlišní, protože jsou až příliš stejní. Snad je to tím, že ze sebe setřeli to podstatné z jinošství, nevím, snad jsou všichni, když se naleznou, nejprve jinoši a jen mají slabší vzpomínku na to, že pocházejí odjinud a jsou jiní, jdou jinam, ne sem a nebo tam? Ale vidím, že se nedrží svého jinošství a vně sebe hledají odpověď na to, co mají dělat a kým mají být. A dělají to chybně, ptají se v čem se odlišují a myslí si, že tím se zabydlí zde, místo aby hledali skutečnou povahu svého jinde.

Ale něco z jinošství má svět v sobě. Jinoši jsou pro mne některé ženy – ty, které mne dovádějí do mráкотného stavu. Ale co jsou to mráкотy? Jinoch ví, co jsou to mráкотy, protože na něj tak či onak jdou – je to stav, kdy se jinakost stává nesnesitelnou, kdy se skrze jinakost nelze nadechnout, kdy se v člověku jinakost nějak zvláště cítí jako doma, jinde. Mráкотy jdou na jinocha, když jeho pohled spočine v očích, které nabízejí splynutí, spojení, spočinutí, jsou oknem do míst, ze kterých jako jinoch vyšel. Skrze tyto mráкотy cítím, že jinošství je pevnou součástí tohoto jiného světa, že jinost je i v tomto světě doma, že sem patří. Jednou jsem pohlédl do očí dívky, která se smála, a já jsem pochopil jak radostné a bolestivé může být jinošství, pochopil jsem, co jsou to mráкотy, kdy se naráz vše rozjasní i setmí, ne, lépe – kdy se něco z jinošství stane tím, čím to je a nalezne svůj soulad, naplní se něco ze znepokojivého vztahu ke světu, který je tak jiný.

Jinakost, taková, která přináší, nabízí blízkost. Kdybych nebyl jinochem, nikdy bych blízkost nepoznal a žil bych v beznaději větší či menší odlišnosti. Nalezl jsem blízkost, když jsem pohlédl do očí dívky, uchopil jsem její prsty do svých prstů a dotýkal jsem se jí a bál jsem se, co se stane, až oči jeden z nás zavře. Bál jsem se a dočkal jsem se bolesti a poznání, že není jiné cesty, než dříve nebo později odvrátit zrak, přiznat si povahu cizího ve světě.

Ale musím se vrátit k těm očím: Ve věku, kterému se říká „jinošský“ jsem pohlédl do očí dívky, a byla to konkrétní žena, a prožil jsem cosi jako iniciaci blízkosti a iniciaci mrákot: Blízkost je největším darem života a zároveň trýzní, protože pro jinocha nastává vždy jen na okamžik a zbývá jen touha po ní.

Nikdy jsem ji už neviděl, tu konkrétní dívku, možná na mne zapomněla už po pár dnech, ale to není důležité, protože od té doby jsem viděl blízkost v očích mnohých lidí, protože díky setkání s ní jsem porozuměl, co je to blízkost. Blízkost se nedá změřit, už vždy měříme vzdálenost toho, co se liší. Setkání je ze své povahy možné jen skrze blízkost.

A tak jsem poznal přátele, kteří byli schopni opětovat můj pohled, jen jsme si nepodávali prsty k dotekům, ale uměli jsme se poplácat po ramenou. A dnes mi stačí, že se s někým potkám v pohledu, třeba letmém, a vím, že jsme sou-rozenci ve svém jinošství, snad na sobě máme mimikry odlišnosti, abychom nebyli tak zranitelní, ale právě v nabídnutých pohledech se přiznáváme ke své povaze – k otevřenosti vůči světu.

Ale jak jsem přišel na to, že otevřenost vůči světu je definičním znakem jinocha? To je dlouhá historie a pokusím se vám ji vyprávět. Nebude to nic systematického, přestože jde o historii, nejde o nic, co by se podobalo příběhu, který někde začal, přes různé peripetie směřuje k nějaké dramatické zápletce a jejímu rozuzlení. Vlastně jde o svědectví o tom, čemu jsem rozuměl a co jsem postupně v sobě i ve světě odkrýval jako „známé“, a o tom, jak se mi svět nabízel ve snadnosti, s jakou v něm jde odlišit jedno od druhého.

Leccos nelze pojmenovat tak, že bychom to lapili do slov, zato o jinošství lze mluvit jen v náznacích – ale co je to náznak? Něco sice nepatrného, téměř nepostřehnutelného – ale obsahuje v sobě nějaký odlesk úplnosti. A odkaz na úplnost je přeci dobrou zprávou, evangeliem úplnosti! Ale je to dobrá zpráva jen pro některé. Tak jako v pohledu do očí a ve spojení s druhým skrze tento pohled je obsaženo všechno, stejně tak ten, kdo přestává být jinochem, ztratí vše, protože se stane pouhým pozorovatelem. Zbývá mu už jen třídit, odlišovat jedno od druhého a stýskat si, že to původní, co kdysi zahlédl, se mu jeví jako nepochopitelný, nedosažitelný sen. Zbývá mu jen beznaděj v nekonečném chaosu, který by měl rozlišit na jedničky a nuly.

Vím o blízkosti světa a druhých. Ve svém jinoštví se cítím tím, kým jsem a tam, kde jsem, a přitom vím, že přes všechnu blízkost zde nejsem doma, jsem jinde, jako by mým posláním bylo právě toto být jinde. Ano, jeví se mi, že být jinochem je posláním. Posláním jinam. Jsem jinochem a kam bych šel než jinam, tedy sem, tam, kam jsem byl poslán.

Chvála excentriků

Přišel jsem z hospody a nenapadlo mne nic jiného, než si otevřít krabici macesů. To není bagatelní, nezajímavé; kde kdo občas přijde z hospody, ale má dojem, že o tom se nemá mluvit, protože hospoda je jakýmsi svátkem, něčím mimo-profánním. Proto se o tom, co je spojeno s návratem z hospody a s mírnou kocovinou následného rána buď nemluví (nepíše), a nebo se naopak vyprávějí bohatýrské historky z dávné minulosti. Ale já jsem před chvílí přišel z hospody, kde jsem měl tři malá piva a jeden velký panák a to bylo tak akorát, abych tak úplně „nevěděl, co bych“, a tak jsem si otevřel krabici macesů a dopřál jsem si té orální agresivity a drtil jsem mezi zuby nechutné a přitom tak dobré placky, rozdíral jsem si jimi dásně a přemýšlel.

Proč mi vlastně tak „lezou na nervy“ všichni ti, kdo si svoji nejistotu hýčkají doma, sami, a navenek mezi ostatními se tváří jako sensačně vyrovnaní s tím, jak svět běží a jak si to v něm zařídili?

Musím si jít dolů ještě pro jeden maces. Musím jít po schodech, krabice s macesy je dole v kuchyni. Jinak bych se tady v patře zbytečně rozčílil, protože jediné, co opravdu neumím, je být s tím smířen. A proto, s macesem v puse, píšu chválu excentriků a cítím, že je to svým způsobem manifest!

Excentrici jsou ti, kdo neustále přepadávají přes nějakou svou překlopnou hranu, protože jejich těžiště je mimo jejich půdorys. To píšu v klidu, pro chytráky a techniky, protože mám ještě maces v puse. Jinak bych se vykašlal na to, vysvětlovat někomu, co znamená být excentrik, protože kdo není alespoň v koutku duše excentrikem, ten stejně nic nepochopí.

Excentrik se díky (a tady je to opravdu poděkování) své excentricitě neustále někam rozbíhá, aby nepadl, jeho excentričnost ho žene kamkoli, jen ne do centra. Chvála

Bohu. A právě z tohoto důvodu jsem po cestě pro maces vyšel ven, abych se podíval na hvězdné nebe s Orionem; co jsem měl dělat jiného, než vyjít ven se podívat na hvězdné nebe, a přitom jsem si všiml, že na hrušce nechala moje milá žena nůžky, když stříhala stromy. To přeci není nic divného, na nebi je Orion, brzy bude jaro a je třeba stříhat stromy: excentrik nevidí na svém těkavém pohybu ve světě nic divného, protože je to rozumný a vyvážený přístup ke světu, který umožňuje uvidět vše podstatné. To ostatní jsou divní. Tím ilustruji svůj rozpor: jak má psát o excentricitě excentrik tak, aby ukázal, že právě excentricita je to „pravé“ a že ti, kdo jsou „usedlí“, kdo se drží zdánlivého středu, že právě oni jsou mimo sama sebe, po většinu času sami sebe míjejí? Jak má ukázat, že pokud dělají jen „to, co se dělá“ a nejsou schopni dělat věci, které „se nedělají“, mají jen malou šanci zahlédnout něco podstatného, něco, co se jich opravdu (vznešeně se říká „bytostně“) týká?

Mám skvělou ženu, nůžky na hrušni, tři malá piva a panáka, žvýkám třetí maces. Nezatapil jsem, protože se mi líbilo předjarní slunce a teď je tma a zima a musel jsem si vzít svetr a teplé ponožky, ale to mě nemůže zdržet, odradit od toho, co mne vede k psaní chvály excetriků.

Excentrici něco musí, a tomu, že musí, se nevyhýbají, ba právě to je důležité; excentrici se nevyhýbají nepohodlí. Přijímají to, co se jich týká, přijali skutečnost, ze které se nelze vyzout, jsou ve světě za sebe, to svět se jich týká, a nepodělali se z toho. Možná by mnozí z nich vzali za vděk pohodlím, jenže jim to nedá, a naopak, ani nevím, jestli může být excentrikem někdo, kdo se jen tak rozhodne – jen si sám od sebe, jen z hecu řekne „mně to nedá“. To není věc nějaké záliby, módy. Jsem excentrik a zase mě nadzvedlo, jak nějaký centrik spokojeně vykládal o tom, jak by měli všichni mít podmínky k tomu, aby rozvíjeli svoji osobnost. Prd. Jestli něčemu vděčím za rozvoj svojí osobnosti, tak svému excentrismu! Všichni usedlí, co se dokážou „držet

v sesli“, kdo se „dokážou držet v proudu“, kdo se tuhle nebo támhle přitulí k tomu správnému dubisku, aby věděli, aby byli schováni, když se něco děje... všichni, kdo dělají, co mohou, jen aby osobností nebyli! „Budete osobnost, když budete číst náš módní časopis...“, když budete „trendy“... To může někdo brát vážně? Může někdo brát vážně, že nechá svoje děti bez výchovy a myslí si, že tak dělá to nejlepší, aby se projevila jejich osobnost? Osobnost se nerodí z prázdna bez odporu. Matečným louhem je pro ni napětí mezi tím, co se nabízí jako „střed“, úspěch, snadnost – a tíhnutím mimo nabízené, tíhnutím „někam“, do nejistoty. Přijetí prostého faktu, že jsem veden. Veden do nejistoty macesů, Oriona, nůžek na stromě, kamen, kde je připraveno na škrtnutí, ale člověk z nějakého neznámého důvodu neškrtně.

O čem je život? O tom, co píšu, a kdybych nebyl excentrik, nic ze života bych neměl, protože nic z toho, o čem píšu, bych neviděl. Možná bych viděl nějaký televizní seriál, měl bych život „snazší“. Ale píšu chválu excentriků, protože excentrik nežije nějak „navzdory“ – žije tak, jak musí, protože jinak by se udusil.

Píšu chválu excentriků, protože mám excentriky rád, i když je tak těžké, aby se dva excentrici setkali, aby se sblížili, aby nesli něco ze své excentričnosti spolu. Píšu chválu excentriků pro všechny excentriky, se kterými jsem se v životě potkal a kteří mi ukázali to, co mi moje vlastní vychýlení z osy nedalo. Nekončím výzvou: „všichni excentrici světa, spojte se“, nejde to, nemůžete se spojit. Ale chodte s očima otevřenýma. Důležité je každé setkání s excentrikem, je skvělé, když si dva nebo tři porozumí.

Světlem usedlých obchází strašidlo: strašidlo vně-centriky. Ententýky, dva špalíky, raduj se, když potkáš excentriky!

Část 2
Avízo na knihu Viděné, zobrazené a Obrazy

Mákisté a šafránisté

Napsal jsem před více než třiceti lety, že se na mne jedna přítelkyně (PNČŠ) z fotografie dívá a že mě ze všeho nejvíc zajímá, jestli se dívá i ze zavřeného šuplíku, když já se nedívám. Fotografie patří mezi magická zobrazení – ale přiznejme – která zobrazení ne? Fotografie dělá něco se skutečností, skutečnost před ní není imunní, ale to platí jen pro jednu část lidí, pro mákisty. Vysvětlím tento svůj novotvar, má smysl ho používat.

Jsou dva základní přístupy ke světu a vůbec nezáleží na tom, jestli je daný člověk věřící – a v co, nebo nevěřící – a v co. Šafránisté říkají, že svět se děje tak, že je to „v pořádku“. Prostě to tak nějak má být a tak to tak je, funguje to. Skoro všechno, co se děje, je snadno vysvětlitelné z toho, co bylo. Občas se to zvrtně, a to je buď nepochopitelná statistická chyba, nebo zázrak, podle národy. Šafránisté nepopírají ve světě cosi mimořádného, ale onoho „mimořádného“ je, podle šafránistů, ve světě jako šafránu.

Druzí, mákisté říkají přesný opak. Mákisté z povahy sebe i světa žasnou. Všechno, co se děje, je tak nepravděpodobné jako inteligibilní chaos. Smyslu (v jiné formě vyjádření „zázraků“) je ve světě jako máku, jediná chyba je, že všechna ta zrnka neumíme „držet“ ve svém myšlení najednou. Smysl je nit, která se nám občas ztrácí, ale jen proto, že jsme příliš setrvační a snažíme se postavit nad toto pulsující kolotání zázraků: nevíme tehdy, když jsme příliš namyšlení, okoralí. (Jinými slovy: neustálá přítomnost zázraků nestírá ze zázraku samotného nic ze zázračnosti.) Tuto knihu píše mákista o světě, který je z povahy zázračný a větší než jakýkoli Autor – ale Autor se pozná podle toho, že o tom ví, ale neleká se toho, ví, že právě o tom, co ho přesahuje, má svědčit.

Okno v atomovém krytu

I.

Začít musím ve skautské klubovně, na přelomu 60. a 70. let jsme v ní měli vymalován srub i s okny. Bylo to snadné: klubovnu jsme měli v protiatomovém krytu, stěny byly betonové a stačilo trochou suché hnědé barvy nabílený beton zlehka natřít a vystoupila struktura šalovacích prken. A okna? Ta některý z šikových vedoucích ve správných místech naštukoval do hladkých obdélníků a domaloval „výhledy“ do krajiny. Často jsem na schůzkách jen tak seděl a díval se. Dvě patra hluboko pod zemí, na stropě trubky ventilace, za těžkými pancéřovanými dveřmi jsem se díval do krajiny, na betonovou – dřevěnou stěnu a pak úplně jinam, jak mé myšlenky bloudily někde pod modrou oblohou.

Kde jsem byl? V protiatomovém krytu – nesporně. V klubovně, nesporně. Ale jak je možné, že jsem skrze barevně zvýrazněný negativ prken v betonu a iluzivní malbu okna mohl kryt opustit tak, že jsem nic z jeho atomoodolnosti nijak neporušil? Byl jsem na „svém“ místě a cestoval s ním. Co jsem viděl?

II.

Obrazy nejsou jen tak, to jsem věděl už od dětství a jinošství. Byl jsem a jsem jinochem, cítil jsem svoji jinakost, ale to je jiná kapitola pro jinou knihu. Tenkrát jsem jen čas od času přestal poslouchat to, o čem se tak důležitě mluvilo na skautských schůzkách, a byl i se svým místem „jinde“. Už jsem měl ve svém skautském zápisníku hned za morseovkou překresleny tvary listů javoru, dubu, buku a habru, olše a lípy, a věděl jsem nějak sám od sebe, že jde o kolekci – výběr tvarů, který je do jisté míry reprezentativní a umožňuje mi zabývat se mnohotvárností jako tvarovou různorodostí.

Neuměl jsem to takhle lehce formulovat, neuměl jsem ukázat, jak podstatný je rozdíl mezi slovy mnohotvárnost a různorodost (pokusím se to osvětlit až v závěru knihy), ale věděl jsem to. Jak? Protože jsem vnímal? Někde uvnitř jsem se ptal a nebyl jsem spokojen, dokud... jsem nebyl spokojen. Zvláštní. Snažit se dozvědět je nějaké vnitřní puzení, a nedá se odbýt, dokud není naplněné – naplněné právě tím správným, uspokojivým způsobem. To souvisí s těžce zodpověditelnou otázkou „jak poznám to pravé“. Kdy se uspokojím, alespoň na chvíli, abych mohl otázku opustit s tím, že jsem „to pravé“, správné našel. Nemohu si pomoci – otázka se nedá „odbýt“ nějakou náhražkou, něčím, co „stačí“ jako odpověď těm ostatním. Nedá se odbýt tím, že „to nikoho nezajímá“, ani konstatováním nějaké triviality, kterou přeci „ví každý“. A to o koňovi a větší hlavě mi připadalo „úplně trapný“, „ha ha“. Věděl jsem a věděl jsem navzdory a tázal jsem se zrovna tak. Dobrý základ, říkám si dnes. Ale rozhodně ne nějak pohodlný.

III.

Nevím, proč mi nestačilo „se v tom vyznat“ tak, že bych vzal zavděk tím, co ostatní. Naopak, viděl jsem okolo sebe, jak se ti, „co se vyznali“, bránili čemukoli, co jen zaváňelo otázkou. Ano, někdy v předškolním věku jsem se táty zeptal „proč se v tom lidé dosud nevyznají, proč neví, jak to je“ – ale nerozuměl mi. Vlastně poprvé zpochybnil svoji vlastní autoritu – nejen že nechápal, na co se ho ptám, ale ani neměl zájem se to dozvědět. Ale pokud mi někdo nerozumí, rozhodně to není jen moje chyba: ano, já mohu zkusit ukázat „totéž“ jinak, a může se stát, že někde chybuji – ale pokud zůstane u neporozumění tak, že druhý „mávne rukou“, pak já vyklepu opánky, a vyklepal jsem opánky dávno dřív, než jsem si v Novém zákoně přečetl Pavlovy dopisy a tuto jeho dobrou radu.

Nějakou dobu jsem se zabýval jinými vrstvami kultury, především děním a účastí člověka na něm, druhým klíčovým článkem pro mne byl článek Honzo vstávej.

M 7 1981

Honzo, vstávej, – kolik je hodin?

Byla a snad i je rozšířená dětská hra. Vyvolávač stojí několik metrů od seřazených ostatních dětí a vyvolává je postupně a všechny stejně: „Honzo, vstávej“. Oslovené dítě odpoví, „kolik je hodin?“

A vyvolávající určuje (např. „tři slepičí“, „šest sloních“ apod.). Hráč postupuje směrem k vyvolávajícímu o počet a tvar kroků – hodin. (Slepičí krok se klade stopa za stopou, sloní je dlouhý krok apod.). Vyvolávající má možnost odpovědět na nutnou otázku kolik je hodin i jinak – např. hodinky spadly do záchoda (v tom případě oslovený zůstává na místě), hodinky šly pozpátku, apod. Jediná povinnost vyvolávače je oslovovat takto „Honzo, vstávej“ postupně všechny. Jedno kolo nebo jedna hra končí, když se někomu podaří dojít k vyvolávači. Většinou pak vítěz další kolo vyvolává.

Samotný popis hry je možná nezajímavý, ale můžeme se nad ním zamyslet o věcech bezprostředně se nás týkajících. Ve vlastních vzpomínkách nalézám situace, kdy jsem se případně sloní snažil udělat až k vyvrácení kyčlí, na slepičích alespoň milimetry švindloval k zlepšení pozice, radoval se ze svých dlouhých bot...

Nejde o to zkonstruovat sociologický a psychologický obraz hry – touto rovinou bych se zabýval při hledání nosných prvků hry, její schopnosti upoutat pozornost a zájem hráčů, zvláště pak v pohledu na pohnutky vyvolávače. Je tu však mnohem zajímavější rovina souvislostí. K naší dnešní představě hry patří poměrně ostře cítěný požadavek rovnocenného postavení. Respektujeme pravidla a chceme také záruky respektování svých práv. Spravedlnost je pak objektivní a kontrolovatelná. Dětská hra Honzo, vstávej je zdánlivě hra soutěžní, jde v ní o to vyhrát. Jsou zde pravidla, zaručující stejný výklad pokynů (např. způsob kladení nohy při slepičích). Přeci však

je pro nás zřejmá absence smyslu hry jako soutěže. V celku jsou pravidla jen doplňkem obřadové neměnné kostry, hráči nemají žádná práva, nemohou nijak zasahovat do běhu hry, jejich možnosti se pohybují pouze v rovině provádění pokynů, není zde nic, co by bylo zárukou jejich rovnocennosti. Namísto objektivní spravedlnosti je cítěna neohraničená nespravedlnost vůči osobě, totožná se smůlou jako opakem štěstí.

Podivný dětský svět absence jistot ve hře – tak by se měla jmenovat tato úvaha. Svět této hry je podivuhodný hlavně tím, jak živě připomíná náš vlastní. Svět bez jistot je nutné přijmout. Postavit vše následující na předběžném souhlasu s tím, co se může ukázat jako zcela „nespravedlivé“. Jde o to přijmout – dobrovolně – daný (a absurdní) stav věcí okolo nás jako realitu (pomocí rituálu každodennosti – např. Honzo, vstávej – kolik je hodin). Namítat něco proti (běhu hry) je nesmyslné. Účastník této hry má stejně jako my jen také absurdní možnost odmítnout život (hru) jako celek. Všechno ostatní jsou jen drobné podvůdky, snaha o co nejdelší sloní, touha být první splývající s našimi strastmi a situacemi, kdy nám „hodinky spadly do záchodu“.

Zbývá jen otázka, kam se ženeme za vyvolávačem, kdo je a staneme se jím u cíle?

Víme, že má (v dětské hře) jedinou povinnost – oslovovat nás. Víme také, že je v zájmu jeho i hráčů zabránit disproporcím, které by vedly k rozpadu (struktury) hry.

VII.

Že sem tento text svým tématem nepatří? Ale ano, protože tu jde o metodu používání obrazů: neříkám zde přeci „jak to se světem je“ tak, že bych ho popisoval – naopak, ukazují, že obvyklé postupy popisu vedou k tvrzením, že taková hra nemá smysl – ale to je v rozporu s naší zkušeností, se zkušeností těch, kteří tuto hru hráli často a rádi. Neříkal a nepsal jsem nikde „nevěřte nikomu, komu je nad třicet“. Věděl jsem, že máločemu lze věřit, ale čemu věřit lze, je otevřenosti tázání, tomu, že předběžné přitakání bez jakýchkoli jistot je jediné, co zakládá reálný postoj ke světu – ve kterém si člověk nepotřebuje nic nalhávat. Jisti jsme si právě v otevřenosti, která je sama v sobě záhadou, protože nesměruje k libovůli, ale přes všechny dílčí libovolnosti směruje

k tomu, co již od počátku stojí v samém jádru vztahu ke světu a sobě. Jde o sebe-vědomé přijetí nijak negarantované skutečnosti jako „své“ skutečnosti. Světu lze důvěřovat, a dá se ptát, kam se to ženeme za vyvolávačem. Neptám se, jak co je, ale o co jde – a nikoli proto, že jsem si tuto otázku nějak intelektuálně a analyticky „vymyslel“. Naopak, zjistil jsem, že se takto ptám a že mám sebe-jistotu v tom, že právě takto se ptát mám. Ale abych se mohl takto ptát, musím nejprve přitakat.

Můj vlastní obraz

I.

Na úvod trocha introspekce. Každý, kdo poprvé uslyšel nahrávku svého hlasu, se zděsil: to jsem já? Nahrávka všech ostatních odpovídá tomu, jak je slyším mluvit, ale nahrávka mne samého je překvapivá: tak cizí hlas? A jak jsem viděn? Můžu zkušenost „pohledu na sebe“ nahradit pohledem do zrcadla? Vyjadřuje to starý vtíp – žena ráno před zrcadlem říká: „Neznám tě, ale umeju tě“.

Víme, jak „vypadáme“, protože jsme se stokrát viděli na fotografiích. Nejen že se stylizujeme před fotoaparátem (dobrý fotograf proto fotí nejraděj tehdy, když o tom focený neví), ale stylizujeme se v situacích, doslova se dějeme s dějem, na němž máme účast. Stáváme se tím, čím se můžeme stát, stylizujeme se. Moje sestřenice si před zrcadlem cvičila zdvihnutí obočí, které dokonale uměl můj strýc, její otec. Tatínkové jsou od toho, aby nám říkali, že nevíme, co máme; ona slyšela, co jí říká, ale ptala se, od čeho je tu ona sama. Když to na ní po nějakém prohřešku zase zkusil, viděl svůj přesný – zrcadlový obraz. On vytahoval levé a ona pravé obočí. A bylo po výchově.

II.

Svůj vlastní obraz si tak trochu „dělám“ – a je zpravidla trochu jiný, než jak vypadám, když jsem přistižen, že se nekontroluji. Jistě není jedno, jak vypadám, ráno si umyji oči, učešu vlasy a fousy – a myslím si, že to tak má být. Nějak se „zkultivuji“, tedy dám se „do formy“. Nechci se přetvařovat nebo vypadat jinak, než jak (ve skutečnosti?) vypadám, cílem zde není konformita. Cílem je naopak hledat tu pravou podobu sebe, kterou spoluutvářím mimo jiné i tím, jak jedním a jak se na co tvářím. Je naivní si myslet, že nejpravdivější jsem, když do svého vzhledu

nijak nezasahuji. Víím o vlastním podílu na svém vzhledu a to klade novou otázku – po přiměřenosti. Chtěl bych, aby to, jak vypadám, odpovídalo tomu, kým skutečně jsem. Je pochopitelné, pokud si žena ve stáří začne barvit vlasy, když prošediví, ale některé ženy to nedělají. Babičku Boženy Němcové by to asi ani nenapadlo, i kdyby takovou možnost měla – ale na druhou stranu barvení vlasů samo o sobě „nic neznamená“, není natolik důležité, aby se podle něj dalo o člověku cokoli přímo usoudit. Důležité je, kdy jde o hledání odpovídající podoby, ve které by to nebo ono nesvádělo pozornost tam, kam by zaměřena být neměla.

III.

Jak mám vypadat? Nabízí se jednoduchá odpověď: „Tak jak mám“. A to není tautologie. Pokud se stylizuji a chci vypadat tak, jak nevypadám, mám na sobě stylizaci tak trochu jako vnější slupku, kazajku. Měl bych se snažit vypadat tak, abych to byl právě já, ale mnoho lidí se snaží vypadat „lépe“, skrýt to, co si nepřejí, aby bylo viděno, mít takovou podobu, která je samé ukáže jinými, než jsou, jako by to, že se „tvářím lepším“, nebylo selhání, lhaní. Pak je na místě se ptát: jak by asi vypadal ten, kdo se takto stylizuje, kdyby s tím přestal? A uměl by to vůbec? Nezavírám si svojí sebe-přetvářkou cestu k sobě samému? Nehraji divadlo sám sobě tak dlouho, až přestanu rozumět tomu, kým vlastně jsem? Nebo jinak, nehraji ho od mala tak dlouho, že vůbec nezjistím, kdo jsem? Jak vlastně vypadám, když jsem sám sebou? Sám před sebou? Tedy jak bych vypadal, kdyby ohledy na druhé jen přiměřeně spolutvořily celý rámec mého sebe-vidění? Není to tak snadné jako s nahrávkou hlasu – ale tato otázka by nám neměla sejít ze zřetele. Je jedním (a podstatným) aspektem otázky „kým vlastně jsem?“ Jsem viděn – v různých situacích, v různých rozpoloženích a nechci, abych si na sebe jen hrál.

IV.

Teprve když jsem schopen se zeptat na svůj vlastní obraz (který si mohou lépe než já udělat jiní) a když zjistím, že se této otázky (nezodpověditelné otázky) nemám zbavovat, mohu dobře a s rozvahou položit otázku po tom, jak „vypadá“ ten nebo onen, téměř ve smyslu „jak z toho vychází“ nebo „jak to s ním je“. Stále sleduji prioritu dění. A tam, kde vychází obraz toho kterého účastníka dění „jasně“, je to jasné, je to on, tím víc, čím je jeho obraz jasnější, jeho jednání je s ním spojené a samozřejmě z něj vycházející. A věci, které s ním vstupují do dění, se stávají stále čitelněji zasazené ve světě, ukazují se jako nenáhodné. Protikladem pak tu je člověk temný, nejasný, nečitelný. Jde o podobu, a my už víme, že jde o podobu v tom nejvlastnějším smyslu – tu, která je spojena s identitou, s tím, jak jsem. Jak se raduji a jak se nebráním smutku, jak se veselím i jak se vztekám v netrpělivosti vzhledem k dění. Teprve pokud přijmu svoji podobu jako součást sebe samého a jako součást odpovědnosti za to, jak vypadám, kým jsem, mohu se dobře zeptat na skutečnou podobu věcí. Proto je v mottu této knihy věta: Dívej se tak, jako by každý pohled byl ten první.

V.

Podoba věcí je spojena s aktualitou a může se jevit jako náhodná, jako střípky v nepřehlednosti překypující vizuality. Podoba věcí nás může něčím zaujmout – nevíme čím – a toto něco pak nás k věci připoutá tak, že se snažíme skrze aktuální takovou či jinou podobu přiblížit k věci samé. Je to stejné jako s lidmi, chceme věc nazírat tak, aby to odpovídalo povaze věci samé. Aby její obraz byl tím, co ji samou postihuje, dostihuje tam, kde se ona sama nepřetvařuje, nestaví do polohy, ve které by ona sama, a nebo někdo jiný, chtěl, aby byla viděna. Je na nás se na věc správně ptát, aby ji nezakryly „věcné presumpce“ (domněnky) zakrývající zvykově to, co věci skutečně jsou. Věci se nám skrývají za obrazy předmětů, ale také se nám nabízejí, abychom je uviděli takové, jaké jsou. A tak bych chtěl

být také tak viděn. Víím, že jsem viděn, a někdy se i skrývám tak, abych byl viděn jinak, než jak bych být viděn mohl, chci si zachovat svoji intimitu, zůstat nepovšimnut, skryt. Má to svůj význam. Ale nyní, když píšu o skutečné podobě, chci, abych byl vidět „správně“.

VI.

Když přemýšlím o obrazu sama sebe, o nějakém literárním vzoru, chtěl bych být jako výše zmíněná babička Boženy Němcové. Nikdo neví, jak babička z její knihy „vypadala“, nanejvýš vylovíme z paměti pár slovo tom, jak ji děti očekávaly a říkaly si „jakápak asi ta babička bude“. Ale já víím, jak vypadala, a nezmatou mě žádné z ilustrací, které jsem viděl: byla sebevědomá, jako Barthes si jista sama sebou, a celý život odmítla být někým jiným. Nedala se lákat k tomu, co se podbízí, že by to její obraz mohlo nějak vylepšit, nesnažila se o to, aby byla viděna, ale také se neskrývala, aby byla neviděna. Proto mohla být vnímána jako „bezpečná“, nikoho neohrožující, jak dětmi, tak těmi, kdo měli „nějaké postavení“ (hajný, mlynář). Mohla také být jediným bezpečným člověkem pro kněžnu, která jinak musela být ke všem „v odstupu“. Chtěl bych být jako babička Boženy Němcové, ale dřív, než se dostanu do její situace, dřív, než se budu ochoten vzdát všech ambic. Třeba ambice napsat do této knihy, že bych chtěl být viděn jako ona.

VII.

Ale dnes je jiná doba a ani babička by dnes nebyla tím „bezpečným přístavem pro mnohé“, právě naopak, její neokázalá sebejistota, samozřejmost jejích nároků na správnost a míru věcí, spojená se skromností, by dnes dráždila, provokovala. Proč? Proč jsme vystaveni tlaku k tomu, sami sebou nebýt? Nebo lépe proč to tak můžeme

cítit? Proč nemůžu být Josefem, a musím být zaměstnancem a nebo OSVČ, proč musím tak obtížně vysvětlovat „čím že to jsem“, když každý ode mne očekává nějakou konformitu, nějakou snadno pochopitelnou „zapojenost“ do běhu věcí světa? Když řeknu, že jsem řezbářem, všichni se uspokojí, uvidí dláto, dřevo, dokonce ho i ucítí, když řeknu, že jsem svářečem, přimhouří oči, protože ví, že svářeč vidí jen tehdy, když skrze černé sklo nic nevidí... ale když řeknu, že jsem Josef, Josef po Josefu Egyptském, renesanční Pepík, tulák obrazů – tak se děsí, protože neví, protože jediné rozumné vysvětlení je, že něco skrývám a nebo si dělám legraci. A přitom se jen nepřetvařuji.

VIII.

Zajímají mne Obrazy, nějak ztvárněná věc určená k dívání se, k vidění. Chci je vidět takové, jaké jsou. Chci vidět to, co vyvstává, aby nás to překvapovalo. Co s tím, jak se nám mají obrazy vejít do života? Moderní doba (paradoxně) umožnila anti-moderní porozumění obrazům, ukázala, že je možné malovat obrazy jako „díla“, jako vizuálně stálé věci světa, se kterými se můžeme setkávat. Obraz v tomto smyslu je sám sebou, tak jako jsem já renesančním Pepíkem. Mohu se před něj postavit a nepřetvařovat se. To, co se přitom děje, není v pravém slova smyslu modlitba, ale je to také cosi vytrženého z běhu světa, protože obraz zastavuje čas a umožňuje mi setrvat v tomto zastavení. Více než rok jsem se chodil dívat na jeden obraz do městské galerie, nevýznamný obraz malíře, který není z nejprodávanějších, není „ve fóru“. Pak předělali expozici a zmizel mi z dosahu: ačkoli jsem ho viděl mnohokrát, „nemám ho“, chybí mi. Chtěl bych ho znovu vidět, aby nastalo to, co může nastat jen mezi tím, kdo vidí, a obrazem. Škrtnul jsem z rukopisu této knihy autora a název, protože pro tuto příležitost není podstatné, který obraz mi chybí. Podstatné je, že mi chybí.